

רווקות בטיפול: נראות, רפלקסיביות ומבט הצופה

כנרת להד ואבי שושנה*

תקציר. הייצוגים הרווחים של רווקות בתרבות הפופולרית מציגים אותה כקטגוריה של בעיה, כקטגוריה פגומה, ובעיקר כקטגוריה שמוגדרת באמצעות מה שחסר בה (לא נשוי/אה). נישואין (וזוגיות), בניגוד לרווקות, מייצגים קטגוריה חברתית הנושאת פריבילגיה מובנת מאליה. מאמר זה מציג שלא להסתפק בתיאור של ייצוגים ודימויים של רווקות אלא לבחון גם אילו טקטיקות ואסטרטגיות תסריטאיות מתחזקות את הייצוגים האלה. לשם כך המאמר מציג ניתוח ביקורתי של השיח בשבעת הפרקים של הסדרה בטיפול העוסקים בדמותה של עורכת דין רווקה בת ארבעים. הממצאים המרכזיים מתארים כיצד השיח הפסיכולוגי ממלא תפקיד מרכזי בהבניה של זהות הרווקה; הוא מבנה נרטיב שמעודד גאולה ביוגרפית באמצעות היפטרות מהרווקות ועבודה תרפויטית לקראת אימוץ זהות משפחתית יותר. המשמעות של הבניה תרבותית זו היא שרווקות אינה נחשבת תסריט חיים "טבעי" המלווה בתחושת הראויות (sense of entitlement) שלה זוכות זהויות נורמטיביות. הבניה זו מתחזקת באמצעות שתי טקטיקות תסריטאיות: הכחדה סימבולית של חלופת הרווקות והיררכיה של סוף שמח. טקטיקות אלה מדגישות את הנראות הגבוהה של הרווקות ואת התשוקה של הסוכן/ת להיעשות לא רווק/ה, וכך מתחזקות את המבטים התרבותיים הרווחים על רווקות.

מבוא

כפי שהיטיב לנסח הסוציולוג פייר בורדייה (Bourdieu, 1996, p. 23), נישואין ומשפחה נושאים עמם יתרון סימבולי: "הפריבילגיה להיות קום-איל-פו [כמו שראוי להיות], להתיישב עם הנורמה, וכך ליהנות מהטובין הסימבוליים שמציעה הנורמליות". המשמעות החברתית של יתרון זה היא שעל אף השינויים הניכרים בימינו במבנה המשפחה המסורתית, ולמרות ריבוי הרווקים והרווקות והעלייה בשיעורי הגירושין, עדיין קטגוריית הנישואין מסמנת מיקום נורמטיבי שסטטוסים אחרים נשפטים לאורו.¹ רווקות מעל גיל מסוים נתפסת כזהות מסומנת, כקטגוריה של סטייה חברתית שיש לברר אותה ולתקן את הנושאים והנושאות אותה. שפת היומיום מעידה על איכויותיה של זהות מסומנת זו: רווקים ורווקות מוגדרים ביחס למה

* כנרת להד – התכנית ללימודי נשים ומגדר בסיוע NCJW, אוניברסיטת תל אביב; אבי שושנה – המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר אילן.

1 בהקשר זה חשוב לציין שהעלייה בשיעור הזוגות החיים יחדיו בלא נישואין (זוגרים) עשויה לשנות את האופן שבו רווקות נתפסת רק כתמונת תשליל של נישואין.

שאינו מאפיין אותם, כלומר כמי שאינם נשואים ואינם מנהלים מערכת יחסים זוגית. לעומת זאת, נשואים ונשואות אינם מוגדרים כמי שאינם רווקים (DePaulo & Morris, 2005). נורמה תרבותית זו אינה משקפת רק ייצוגים מבניים אלא גם חוויות קונקרטריות של זהות. ממצאים על הפנומנולוגיה של הרווקות מלמדים שהיא נחווית כזהות אחרת, כזהות פגומה או כזהות שנכשלה (Budgeon, 2008; Byrne & Carr, 2005; DePaulo, 2006; Lewis & Moon, 1997; Macvarish, 2006; Reynolds & Wetherell, 2003; Reynolds, Wetherell & Taylor, 2007; Simpson, 2006). הסוציולוגית אן ביירן (Byrne, 2008) נדרשה בהקשר זה לסטיגמת היחיד (singular stigma) והראתה שנשים רווקות מפתחות שיטות לניהול הסטיגמה, דרכי התמודדות והצדקות למצבן הרווקי. זהות הרווק/ה נחווית על פי רוב כבעיה חברתית שדורשת התערבות וטיפול. במילים אחרות, זוהי קטגוריה חברתית שרמת הנראות שלה גבוהה, כמו זהויות מוכתמות אחרות (גופמן, 1983; Byrne & Carr, 2005), עד שהיא הופכת לסטטוס מגדיר וחובק כול (master status). פנומנולוגיה זו מושפעת מהייצוגים האמביוולנטיים של רווקות בתרבות הפופולרית: מצד אחד, הרווקות היא מושא לסקרנות ולפנטזיות הנקשרות לחיי הזוהר, לחופש ולהרפתקנות בעיר הגדולה, ומצד שני היא זוכה לגינוי, לרחמים ולמגוון סטריאוטיפים שליליים (Lahad, 2010). ביטויים לאמביוולנטיות זו אפשר למצוא למשל בסדרת הטלוויזיה סקס והעיר הגדולה: הסדרה תיארה את חייהן של ארבע רווקות וזהרות ונחשקות בניו יורק ונחשבה חלוצית ביחס לייצוגים של נשיות, מיניות ורווקות, אך הסתיימה בארבעה זוגות רומנטיים (DePaulo, 2006). עם זאת, יש לציין שאחד ההבדלים הבולטים בין הייצוגים של הרווקות הישראלית בסדרה בטיפול, שבה נדון כאן, לעומת הייצוגים בסדרות אמריקאיות כגון סקס והעיר הגדולה או אלי מקביל הוא המשקל הרב הניתן לסוגיות של פריון ואמהות.² למרות השינויים מרחיקי הלכת במבנה המשפחה בישראל והיווצרותם של מבנים משפחתיים חלופיים, גם ממצאיו של מחקר זה, כמו שנראה בהמשך, מלמדים על כוחה של האידיאולוגיה המשפחתית הפרו-נטלסטית בישראל. מאמר זה מציע לתרום לגוף המחקר הבוחן ייצוגים של קטגוריות וזהויות חברתיות בתרבות הפופולרית ומדגיש שעלינו לברר גם אילו טקטיקות ואסטרטגיות תסריטאיות מתחזקות את הייצוגים האלה. בירור זה עשוי להציע הבנה מורכבת יותר של המבט (gaze) המוצע לצופה, המתחזק בתורו סדרים תרבותיים מסוימים (Denzin, 1995). לשם כך אנו מציעים ניתוח תוכן ביקורתי (van Dijk, 1993) של הסדרה בטיפול. הסדרה בטיפול עלתה לאוויר בישראל בשנת 2005 ושודרה חמש פעמים בשבוע. הסדרה תיארה את הטיפולים הפסיכולוגיים השבועיים של מבוחר דמויות אצל פסיכולוג קליני ששמו ראובן (בגילומו של אסי דיין). אחת הדמויות בעונה השנייה של הסדרה הייתה טליה (בגילומה של אסי לוי), עורכת דין, רווקה בת ארבעים, שחוזרת לטיפול אצל ראובן, שטיפל בה גם בתחילת שנות העשרים לחייה. רווקותה עומדת במוקד הטיפול הפסיכולוגי ובכסיס העלילה. מאמרנו מציע ניתוח של שבעת הפרקים (שבעת הטיפולים) שעסקו בדמות

2 לדיון נרחב בישראל כמדינה המעודדת פריון וילודה ראו ברקוביץ', 1999; גולדין, 2007; דונת, 2010; השילוני-ידולב, 2004; מלמד, 2004; Kahn, 2004; Shalev & Gooldin, 2006; Amir & Benjamin, 1997; 2000, 1985.

הרווקה³ והתמקדו בחוסר שביעות רצונה מרווקותה ובהתלבטויותיה באשר לניסיון להרות ללא נישואין. הסדרה הוקרנה בערוץ 3 של הכבלים וזכתה לפופולריות רבה ולביקורות חיוביות של מבקרי הטלוויזיה. בשנת 2006 זכתה הסדרה בפרס האקדמיה לטלוויזיה לסדרה הטובה ביותר, ואסי דיין זכה בפרס השחקן הטוב ביותר על תפקידו. כמו כן, רשת HBO האמריקאית רכשה את זכויות ההפקה והפורמט של הסדרה ושידרה אותה במשך שלוש עונות בארצות-הברית. במחקר ישראלי שבחן את עמדות הצופים כלפי הסדרה נמצא שהסדרה זכתה לנאמנות מיוחדת של צופים קבועים, שדיווחו בעיקר על היותה "אמינה" ו"אמיתית" כמו סדרה תיעודית (קפלן, 2008).

כמו שהדגישו חוקרים רבים בעבר, ניתוח טקסטים טלוויזיוניים מציע נקודת מבט חשובה על הסוציולוגיה של חיי היומיום. טקסטים אלה מנכיחים שיחים, טכנולוגיות ופרקטיקות לניהול מושג העצמי בחיי היומיום ולהתמודדות עם העולם החברתי. הם אף מסייעים לנו להתחקות אחר התפקידים שממלאת התרבות בכינון ערכים ותרחישים מוסריים (Illouz, 2003; Skeggs, 2009).

- כדי לפענח את ההבניה החברתית המורכבת של הרווקות כתסריט תרבותי דומיננטי הזמין לפרטים בחיי היומיום, אנו מציעים ארבע רמות ניתוח מרכזיות של הסדרה בטיפול:
1. זיהוי הביוגרפיה הטיפוסית (Schutz & Luckmann, 1974) והתסריט התרבותי הרווח של רווקות בתרבות הפופולרית – ניתוח זה יעסוק בסדרים המבנים את קטגוריית הרווקה ויוצקים תוכן בעולמות החיים המאפיינים אותה, בשפה ובדימויים המרכזיים שלה, במערכי ההסבר (accounts) הנלווים אליה ובפרשנות הרפלקסיבית המבנית-תרבותית המוצעת לסובייקט להבנת זהות הרווקה.
 2. זיהוי הטקטיקות התסריטאיות להבניית זהות הרווקה – זיהוי האמצעים העלילתיים שמבנים, מבנים מחדש ומתחזקים את קטגוריית הרווקה (מאפייני הנרטיב העלילתי; מאפייני האינטראקציה בין הגיבורים; מערך הפרשנויות המוצע להבנת סיפור החיים של הגיבורה).
 3. בחינת הרפלקסיביות האישית של הגיבורה – כיצד חווה הגיבורה את רווקותה? מהם מערכי ההסבר והבנות העצמי שהיא מעלה באשר לסיפור חייה בכלל ולרווקותה בפרט? מה מאפייין את השפה שבאמצעותה היא מתארת את זהותה?
 4. אבחון המבט המוצע לצופה (Denzin, 1995; Mathiesen, 1997; Mulvey, 1975) על ידי הייצוגים השיחיים והטקטיקות התסריטאיות לכינון ולתחזוק זהות הרווקה.

כדי להשיג מטרות מחקריות אלה, המאמר מורכב מארבעה חלקים מרכזיים: דיון תיאורטי על השיח הפסיכולוגי שבבסיס הסדרה בטיפול ועל שיח הרווקות בתרבות הפופולרית; הצגת שיטת המחקר ומהלך ניתוח התוכן; הצגת ממצאי הניתוח; ודיון מסכם על המבט המוצע לצופה ביחס לקטגוריית הרווקות בשדה התרבות הפופולרית.

3 מאמר זה יתמקד בקטגוריה של נשים רווקות, מאחר שבמוקד הטקסט עומדת גיבורה אישה. חשוב לציין בהקשר זה שהרווקות היא קטגוריה חברתית שמשתנה לפי מגדר, מעמד, גזע, דת ועוד, ועל כן אין לכרוך יחדיו רווקות נשית ורווקות גברית כקטגוריה אחת. על ההבדלים המגדריים בין רווקות גברית לנשית ראו למשל סטיין (Stein, 1975).

השיח הפסיכולוגי והשיח על רווקות בתרבות הפופולרית

הפורמט הטלוויזיוני של הסדרה בטיפול לא נודע קודם לכן בשדה הטלוויזיה הפופולרית בישראל, והוא ייחודי בשני מובנים: ראשית, באופי האינטראקציה עם הצופה, הדורשת נאמנות יומיומית, ושנית, בדומיננטיות של השיח הפסיכולוגי. הסדרה שודרה חמש פעמים בשבוע, כשבארבעת הימים הראשונים בכל שבוע שודרו הטיפולים של ארבע דמויות המבקרות אצל ראובן הפסיכולוג, וביום החמישי מבקר ראובן עצמו אצל מדריכתו, פסיכולוגית קלינית גם היא, לשם טיפול אישי ומחשבות על אופי טיפולו בארבעת המטופלים. כך, כדי לעקוב אחר העלילה, הצופה אמור לצפות בסדרה מדי ערב, חמישה ערבים בשבוע. ייחודה של הסדרה מתבטא גם בעיסוק מוגבר ומרוכז בשיח הפסיכולוגי-תרפויטי ובאינטראקציות שבין מטופלים למטפליהם. העיסוק במפגש הטיפולי אמנם הופיע עוד קודם לכן בסדרות פופולריות כמו אלי מקביל והסופרנוס, אך הצבתו במרכז העלילה באופן שהציעה בטיפול היא חסרת תקדים. העיסוק הטלוויזיוני המוגבר בשיח הפסיכולוגי אינו מקרי. שיח זה זוכה לדומיננטיות תרבותית ומוסדית כבר כמה עשורים ומציע את אחד התסריטים התרבותיים הזמינים ביותר לכינון העצמי בתרבות המערב (Bellah, Madsen, Sullivan, Swidler & Tipton, 1985; Rose, 1996). חוקרים רבים הציגו מגוון כינויים לדומיננטיות התרבותית של השיח הפסיכולוגי: נפילתו של האדם הציבורי; ניצחון התרפויטי (Rieff, 1966); האתוס התרפויטי (Lears, 1983); העצמי התרפויטי (Bellah et al., 1985); המדינה התרפויטית (Nolan, 1998); ואומה בתרפיה (Sommers & Satel, 2005). חשוב להדגיש שבמסגרת דיון זה, השיח הפסיכולוגי אינו מזוהה עם פסיכואנליזה דווקא או עם אסכולה פסיכולוגית מסוימת, אלא נתפס כאתוס תרבותי וכמערכת הבנות מוסריות רחבות יותר (Nolan, 1998), או כתחום דעת שניזון מעולם הידע הפסיכולוגי, פועל באמצעות הפרקטיקות הטיפוליות ובעיקר מגדיר התנהגויות אנושיות במונחים פתולוגיים (Illouz, 2008; Rose, 1996).

נולן (Nolan, 1998) מונה כמה מאפיינים חשובים של השיח הפסיכולוגי: המאפיין הראשון הוא העצמי המשחרר את עצמו (emancipated self), כלומר בניגוד לסדרים מסורתיים שפנו לישות טרנסצנדנטית או קהילתית, בשיח הפסיכולוגי העצמי פונה לעצמו כאובייקט עיקרי להתייחסות. קנה המידה להבנת העצמי ולניווט בעולם החיים החברתי משוקע במושג העצמי. במילים אחרות, הקשב אל העצמי הוא פנימי ולא חיצוני, או כפי שניסח זאת ריף (Rieff, 1966, p. 5): "המרכז החדש הוא העצמי, תפיסה שנחשבה בעבר יהירות לא מוסרית". המאפיין השני הוא אתיקה של רגשות ורבליוזיה של רגשות. כמו שכותב נולן (Nolan, 1998), רגשות נעשו מדד שביחס אליו אנו מקבלים החלטות, מתייחסים לאחר ומבינים את עצמינותנו. המאפיין השלישי הוא צמיחתו של מעמד חדש של מומחים במקצועות טיפוליים (בעיקר פסיכיאטרים ופסיכולוגים), שסמכותם החליפה את הסמכות המסורתית של הורים וכמרים. המאפיין הרביעי הוא הפתולוגיזציה של ההתנהגות, כלומר הנטייה הגוברת להגדיר התנהגויות כמחלה או כפתולוגיה. במובן זה, התרפיסט עוסק בריפוי החולה הנגוע. ככל שמתרחבת ההשקפה התרפויטית, כך גוברת האמונה שיותר ויותר אנשים הם חולים שיש לרפאם, והתנהגויות שקודם לכן פורשו במונחים מוסריים מפורשות כעת כפתולוגיות (Baumeister, 1987).

השיח הפסיכולוגי נשען אפוא על האידיאולוגיה המודרנית המדגישה ערכים של חירות, אוטונומיה, בחירה אישית ומימוש עצמי. האתר המרכזי של אתוס זה הוא פנימיות הסובייקט,

ובכך הוא מקדם עיסוק מתמיד ברפלקסיביות. חשוב לציין ששיח זה הוא פרטי ולא קולקטיבי, או ליתר דיוק אפוליטי (Herman, 1995) או אנטי פוליטי (Nolan, 1998). הלקחים שהוא מציג מבקשים ללמד את הסובייקט לנהל עצמו ביעילות ולנקוט מהלכים רפלקסיביים-פנימיים (Moskowitz, 2001). שיעורים נמוכים של השכלה גבוהה בקרב קבוצה אתנית מסוימת או בולטות של בני הקבוצה בבתי הסוהר למשל אינם מתוארים כתגובות לתנאי חיים קשים אלא ככישלון של פרויקט העצמי (Rose, 1996). במונחיו של פוקו (2005) מדובר בטכניקות פסטוריות (pastoral) של ממשול עצמי המייצרות סובייקטים מחושבים (ראו גם Rose, 1996).

השימוש הגובר בשיח הפסיכולוגי ובפרקטיקות תרפויטיות לניהול זהויות בתרבות הפופולרית בעשורים האחרונים נדון אצל כמה חוקרים (Shoshana & Teman, 2006; White, 1992). דיונים אלה סבבו סביב השינויים בתוכני הפרסומות המשודרות בטלוויזיה (Cushman, 1990; Lears, 1983), ובעיקר סביב תכניות הטוק-שואו בשנות התשעים (Illouz, 2003; Moskowitz, 2001) ותכניות הריאליטי שהחלו להיות פופולריות בתחילת שנות האלפיים (Andrejevic, 2003; Hill, 2002; Montemurro, 2008). תכניות אלה מקדמות על פי רוב ערכים של אותנטיות, שליטה עצמית, עבודה מתמדת על העצמי, התבוננות על העצמי והגשמה עצמית (Skeggs, 2009).

משמעות חברתית מרכזית של הדומיננטיות של השיח הפסיכולוגי בתרבות הפופולרית היא כינון ותחזוקה של מבט הרואה את העצמי מבעד לכמה הנחות: חוויית העצמי כבעיה; חוויית העצמי כמבנה ריק שיש למלא (Cushman, 1990); היעזרות במגוון מומחים שמטרתם לתקן את העצמי או לחולל בו שינויים; תרבות של עיסוק ברגשות (Furedi, 2004) ושימוש מרובה באוצר מילים של רגשות; ובעיקר פסיכולוגיזציה ופתולוגיזציה של בעיות חברתיות. אחת השאלות היסודיות העומדות בלבו של מחקר זה היא כיצד משפיעה הדומיננטיות המוסדית והתרבותית של השיח הפסיכולוגי על האופן שבו הרווקות מתכוננת ומיוצגת בתרבות הפופולרית. דמות הרווקה בסרטי קולנוע כמו יומנה של ברידג'ט ג'ונס (2001) או בסדרות טלוויזיה פופולריות כמו אלי מקביל וסקס והעיר הגדולה מתוארת באור סטיגמטי ודרך שלל סטריאוטיפים שחוזרים על עצמם (Gerhard, 2005; McRobbie, 2004), שדה-פאולו (DePaulo, 2006) מכנה סינגליזם (singlism). תיאורים אלה מקשרים לרווקות מצבים ורגשות כגון נזירות, אומללות, בדידות, חוסר בשלות, אגואיזם, קשיים פסיכולוגיים, ובעיקר עצמיות חסרה ופגומה. יתרה מכך, עצמיות זו מתוארת כלימינלית (Lahad, 2012) וכעתידה לזכות בגאולה או לתקן עצמה רק באמצעות מציאת בן זוג ומעשה הנישואין. במילים אחרות, ייצוגים סטיגמטיים אלה של רווקות מובנים ביחס לאידיאלולוגיה ולאידאל של זוגיות. בודג'ן (Budgeon, 2008) מכנה זאת פולחן הזוג (cult of the couple) או תרבות הזוג (couple culture).

הסדרה בטיפול מתארת את מהלך הטיפול של גיבורה רווקה ואת האינטראקציות שלה עם הפסיכולוג הקליני שלה. לכן היא עשויה להעמיק את הבנתנו בדבר ייצוגים של רווקות בתרבות הפופולרית, ובעיקר בדבר האופן שבו השיח הפסיכולוגי מבנה את קטגוריית הרווקה, ומכאן מציג לציפים תסריט של סובייקטיביות מסוימת. כמו שיציע ניתוח התוכן בהמשך, קטגוריית הרווקות מתוארת כקטגוריה שדורשת תיקון, והחלופה של חיים כרווקה בלא ילדים מוכחדת סימבולית מהתסריט. הכחדה סימבולית זו משמעה שזהות הרווקה

(כקטגוריה קבועה ולא זמנית) זוכה להתעלמות תסריטאית, אך יותר מכך, שאיזש הקטגוריה אינו זוכה לתחושת ראיות (Lareau, 2003) (sense of entitlement) או לתחושה של נוחות וטבעיות (Bourdieu, 1977) שלהן זוכות זהויות נורמטיביות. לבסוף, מעניין לגלות שהסדרה משקפת ומכוננת היררכיות של זהויות של רווקות. בחירתה של רווקה להביא ילד לעולם (אם יחידנית) מתוארת כעדיפה על פני רווקות ללא ילדים. כך, בעזרת טיפול, הרווקה יכולה לממש את צרכיה ומאווייה ולעבור מקטגוריית הרווקה נטולת הילדים לקטגוריה של אם יחידנית. זהו ביטוי לאחת ההשפעות החזקות על הייצוגים של רווקות בישראל: השיח הפרו-נטליסטי. מעניין שהתסריט של הסדרה בטיפול מאשש מחקרים המלמדים על הלגיטימציה ההולכת וגוברת של אפשרות האמהות היחידנית בקרב המעמד הבינוני-גבוה במגזר היהודי בישראל ועל היותה אפשרות ראויה יותר מרווקות ללא ילדים. בטרם נרחיב את הדיון על ממצאים אלה נתאר כעת את מהלך ניתוח התוכן שערכנו.

בטיפול: ניתוח ביקורתי של שיח

לפי מישל פוקו (2005, עמ' 39) שיח הוא "חשיבה המתעטפת בסימניה והופכת לנראית באמצעות המילים, או לחלופין, מבני השפה עצמם פועלים ויוצרים אפקט של מובן". פוקו ממשיך ואומר כי "יש לתפוס את השיח כאלימות שאנו מפעילים על הדברים, ומכל מקום כפרקטיקה שאנו כופים עליהם; ומפרקטיקה זו נובע עקרון סדירותם של מאורעות השיח" (שם, עמ' 45). הנחת היסוד בניתוח ביקורתי של שיח היא שהשיח מעצב מציאות לאור אינטרסים אידיאולוגיים של קבוצות חברתיות. ליתר דיוק, "ניתוח ביקורתי של שיח מציע לברר אילו מבנים, אסטרטגיות או איכויות אחרות של טקסט, דיון, אינטראקציה מילולית או אירועים תקשורתיים ממלאים תפקיד באופני השעתוק" (van Dijk, 1993, p. 250). ניתוח ביקורתי של שיח מבקש אפוא להרחיק את הטקסט מהאיכויות הלכאורה אובייקטיביות, מהותניות או מובנות מאליהן שלו ולהתקרב לקריאה שחושפת את המקריות, את השרירותיות ואת ההבניה החברתית של המציאות. אלה שוחט (1991, עמ' 13) מיטיבה לנסח משימה זו: "במקום להתמסר לשיח טקסטואלי, אני מקווה ליצור קרע ולהתנתק מהטקסט באמצעות חשיפה של מגמות מיתיות בכל מקום שהיא נדרשת. אני מקווה לחשוף את הפנים האחרות של הטקסט, לדובב את השתיקות שלו".

אופן ניתוח הנתונים במסגרת ניתוח ביקורתי של שיח מזכיר את המהלכים האנליטיים האינדוקטיביים של התיאוריה המעוגנת בשדה (Strauss & Corbin, grounded theory) (1998). תיאוריה זו מציעה לנתח טקסטים בחמישה מהלכים מרכזיים: (א) איתור תמות מרכזיות העולות מהראיונות או זיהוי דפוסים וחזרות; (ב) אבחון התמות לפי הספרות התיאורטית; (ג) בחינה שיטתית של תמות אלה (המתפקדות בשלב זה כהשערות); (ד) מיקוד הנתונים סביבן; (ה) ארגון הנתונים למבנה תיאורטי באמצעות התמות המרכזיות. ניתוח ביקורתי של שיח אינו מניח אפוא רק פירוק תמטי, אלא גם שימוש בפירוק זה כדי לגבש טענות אנליטיות ותיאורטיות באשר להבניה החברתית של המציאות ולמבטים המוצעים לנו לניהול חיי היומיום.

על רקע זה נערכו שש קריאות לשבעת הפרקים שעסקו בדמות הרווקה בעונה השנייה של הסדרה בטיפול. כל הפרקים שוקלטו. הקריאה הראשונה בחנה את הצגת העצמי של המטפל והמטופלת ואת הסוגיות המרכזיות שהוצגו כדורשות טיפול; הקריאה השנייה התמקדה בשפה שבה השתמשה הגיבורה לתיאור עצמיותה, סיפור חייה ורווקותה; הקריאה השלישית בחנה את התייחסות המטפל לסוגיית הרווקות ואת מערכי ההסבר שלו לרווקות; קריאה רביעית אבחנה את הפרשנויות הסימבוליות שהציע המטפל לעומת הפרשנויות של המטופלת; קריאה חמישית בחנה את מידת השינוי שחל בפרשנויות במהלך הטיפול; קריאה שישית בחנה את הנרטיבים המרכזיים שהוצעו במהלך העלילה. נערכו השוואות בעיקר בין הפרשנויות שהוצעו בתחילת הטיפול ובסופו.

ממצאים: קטגוריה שדורשת תרפיה, מטפורות של רווקות והכחדה סימבולית של חלופות קיומיות

הפרק הראשון הפותח את סדרת המפגשים בין טליה, עורכת דין מצליחה, רווקה, בת ארבעים, ובין ראובן, הפסיכולוג הקליני, מצביע על הקשר הקודם ביניהם. הפרק הראשון מלמד שבתחילת שנות העשרים לחייה פנתה טליה לראובן לטיפול פסיכולוגי, ויחד אתו החליטה לבצע הפלה. על רקע זה מציינת טליה בפני ראובן שהוא "חייב לה ילד". משפט זה נדון לאורך כל שבעת הפרקים, שבהם ראובן מנסה להבין את משמעויותיו הסימבוליות. במהלך הטיפול משוחחים ראובן וטליה על הטיפול הקודם, על רווקותה, על יחסיה עם הוריה, על יחסיה עם גברים ועל רצונה (או אי רצונה) בילד. חשוב להדגיש ששבעת הפרקים עוסקים בעיקר בניסיונות לפענח את הסיבות ואת המקורות לרווקותה של טליה. כדי להבין סוגיות אלה אנו מציעים כעת לארגן את הניתוח באמצעות ארבע תמות מרכזיות: הנרטיב שבבסיס הטיפול; המטפורות לתיאור רווקותה של טליה; הפרשנויות שמציעים ראובן וטליה לרווקותה של טליה; והאופן שבו מסתיים הטיפול.

רווקות: נרטיב פסיכולוגי וקטגוריה הדורשת תרפיה
המבט הפסיכולוגי ממלא תפקיד כה מרכזי בכינון הסובייקטיביות בת ימינו עד שרק אחדות מהספרות הקיומיות אינן נגועות בו (Herman, 1995). כמו שכותבת סוזן קירשנר (Kirschner, 1996), רבים מאתנו משתמשים בשפת הפסיכולוגיה כדי לגלות את האמת על עצמנו. בנרטיב הפסיכולוגי של הסדרה בטיפול מופיעים כמה מאפיינים מרכזיים עליהם הצביעו חוקרים שבחנו את הדומיננטיות התרבותית של השיח הפסיכולוגי (Herman, 1995; Kirschner, 1996; Moskowitz, 2001; Rose, 1996). המאפיין הראשון הוא ראיית הניהול העצמי כבעיה. במאמר שכותרתו "איך הפך העצמי לבעיה" מתאר באומייסטר (Baumeister, 1987) איך נוצר מאפיין זה בהבניה תרבותית היסטורית. בשביל הוויקטוריאנים, למשל, "מציאת העצמי האמיתי וביטויו לא היו בעיה מיוחדת: העצמי האמיתי קיים תמיד ומתגלה לא רק לאנשים הראויים לכך" (אילוז, 2008, עמ' 48). כך, הגיבורה בסדרה חווה את עצמיותה כבעיה, כפגומה וכזקוקה לתיקון. חשוב לשים לב שאף שהגיבורה היא עורכת דין מוצלחת ובעלת מוניטין מקצועי, תשומת הלב הפנומנולוגית שלה

ושל הפסיכולוג ממוקדת בהיותה רווקה או לא נשואה. במובן זה הרווקות היא סטטוס-על בעל אפקט הילה, קרי תכונה או זהות שצובעת את שאר האיכויות של הסובייקט (Stryker, 1987). ולא זו בלבד שהרווקות ללא ילדים נחווית כבעיה, אלא שהיא נחווית גם כמבנה רגשי פגום שיש לעבוד עליו ולתקנו.⁴ מאפיינים אלה מופיעים לאורך כל שבעת הפרקים, והגיבורה נדרשת אליהם לעתים תכופות, למשל: "אף אחד לא התאהב בי... קשה להתמודד אתי, הרבה יותר קל לוותר עליי" (פרק 3); "הוא [ידיד שלה] דפוק, הוא לא סתם נשאר רווק עד גיל ארבעים" (פרק 4); "כאילו אני מסתובבת עם איזה חותמת על המצה, בלתי כשירה להיות אמה" (פרק 4); וכן –

אתה יודע, שבוע אני עם עצמי בבית, והדבר הכי נורא, יותר גרוע, והדימומים, הכאבים, הכול, זה המחשבה, שכאילו אין לי כלום בחיים, כאילו כל מה שהיה לי לא חשוב יותר, כל מה שאהבתי, כל הדלק שלי בחיים, כל מה שחלמתי עליו נראה לי חסר משמעות, זה לא כמו להיות חולה בבית ולרצות להתאושש ולחזור לעבודה, זה להפך, אני כאילו לא רוצה להתאושש, לא רוצה לחזור למקום ממנו באתי (פרק 6).

מערכי ההסבר האלה משקפים אי נחת פרשנית קבועה. הפילוסוף פול ריקר (Ricoeur, 1970) מכנה תחושה זו "הרמנויטיקה של חשד" (hermeneutic of suspicion), והיא מאפיינת לדעתו את האתוס הפרוידיאני. ההרמנויטיקה של החשד מניחה שפני השטח מסתירים אמת נרטיבית, ולכן היא מעודדת כינון של עצמי רפלקסיבי ובדיקות עצמיות. הגיבורה מבטאת את אי הנחת מעצמה כשהיא אומרת למשל: "אני כל הזמן רוצה משהו, ארבעים שנה אני רוצה, רוצה אהבה, רוצה בן זוג, רוצה ילד, זה נורא מתיש, זה מעייף, זה מתיש לרצות כל הזמן ולא לקבל" (פרק 7). היא גם מדגישה את היעדר שביעות הרצון מאורח חייה: "אני לא רוצה את הסדינים הלבנים האלה שלי יותר, אני רוצה להירדם קרועה מעייפות על סדינים של דיסני, לגרש עם הילד שלי מפלצות, זה מה שאני רוצה" (פרק 4).

הגיבורה רואה בעצמי הרווקי ישות בהמתנה (Lahad, 2012), ישות שממתינה לגילוי (Rose, 1996), ואף אומרת מפורשות מהו המקום הקבוע שאליו שואפת ישות זו: "אם רק מישהו היה יכול להבטיח לי שהכול יהיה בסדר, שאני אמצא מישהו, שאני אכנס להיריון" (פרק 1). פירוש הדבר שהעצמי הקיים של הגיבורה, הרווקי, הוא זמני ואינו נחשב "אמיתי" או "אותנטי", לא בעיניה ולא בעיני הפסיכולוג שלה. חילוץ העצמי התקין – העצמי הנשוי או העצמי ההורי – מתואר כהמרה אישיותית ראויה וכגאולה תרפויטית של הגיבורה. זיהוי הבעיה וחשיפת העצמי ה"אמיתי" או ה"אותנטי" נעשים לאור אירועים מהעבר וקשרים עם אחרים משמעותיים, בעיקר הורים. כך אנו נחשפים למאפיין נוסף של הנרטיב

4 ראוי לציין בהקשר זה את המושג "אפקט המעגליות" (looping effect) שטבע איאן האקינג (Hacking, 1995). המושג משקף את הייחוד של סיווגים וקטגוריות במדעי החברה וההתנהגות (בעיקר בפסיכולוגיה ובפסיכיאטריה) לעומת מדעי הטבע. האקינג מצא שמושאי הקטגוריות עשויים לאמץ את תוכני הקטגוריות וכך לחזק אותן. כמו כן, ממצאי הקטגוריות עשויים להתאים את תוכניהן לתגובות של מושאיהן. הגיבורה בסדרה בטיפול אכן מאמצת את ההגדרות ואת הסטריאוטיפים הרווחים ביחס לרווקות.

הפסיכולוגי: בניית קשרים סיבתיים עם העבר (Illouz, 2008). הקשרים הסיבתיים עם העבר בסדרה נבנים באמצעות שתי דמויות קלאסיות בשיח הפסיכואנליטי שמתוארות כמשפיעות על העצמי: דמות האב (או רמיוזה שהגיבורה לוקה בתסביך אדיפוס) ודמות האם השתלטנית. כבר בתחילת הטיפול נגלה הקשר שבין הגיבורה לאביה, אך הגיבורה, בניגוד לפסיכולוג, מגדירה אותו כחיובי: "לא באתי לדבר על אבא שלי, אז מה אם יש לי קשר מעולה עם אבא שלי" (פרק 1). כבר באחת הסצנות המוקדמות היא מספרת לפסיכולוג על המאבק שהחל בילדותה בינה לבין אמה על תשומת לבו של האב. וכך היא אומרת:

כשהייתי בת 16 אבא שלי היה צריך לעבור איזשהו ניתוח, הייתה לו סתימה בכלי דם. כשהניתוח הסתיים אז האחות אמרה לנו שאנחנו יכולים [להיכנס]... אמא שלי נכנסה... מה שהכי עזעז אותה זה שהוא לא זיהה אותה. אני נכנסתי, התקרבתי אליה, הוא אמר לי "טליק", הוא לא עזב לי את היד. ואמא שלי ניגשה אליי, והדבר הראשון שהיא שאלה אותי, "הוא זיהה אותך?" ואמרתי לה שלא (פרק 2).

מיד לאחר שסופר הסיפור, שהתרחש בעבר, הציע הפסיכולוג לחבר אותו עם מושג העצמי של הגיבורה בהווה: "זה שאבא זיהה אותך ולא אותה, הרגע הזה שהוא לא עזב לך את היד, אולי עד היום הוא לא עזב לך את היד".

בפגישה הרביעית, כשהגיבורה מציינת שאחד מידידיה הוא "ילד של אמא", מעיר הפסיכולוג: "לא דיברת פה על אמא שלך, גם לא אז". מכאן ואילך מתמקד הטיפול בדמותה של האם, שמתברר שכינתה את ילדתה "טעות":

"פוראטוראה", ככה היא הייתה קוראת לי, "את הפוראטוראה שלי", פנצ'ר באיטלקית. אני פשוט לא מבינה אותה, למה היא לא עשתה הפלה? כאילו, אני יודעת שזה היה מסובך באותם ימים, זה לא היה כזה פשוט, אבל, מה, לא שמעו על קונדומים בקיבוץ לפני ארבעים שנה? מה את מפגרת? והיא לא הייתה ילדה, היא הייתה בת 25. היא לא פספסה אף הזדמנות להראות איך דפקתי לה את החיים. בגללי היא נתקעה פה באפריקה, עם כל הלבנטינים שלא יודעים תרבות (פרק 4).

בהמשך מנסה הפסיכולוג לרמוז לגיבורה על הקשר שבין יחס האם אליה ובין רווקות ויחסה לאמהות. לאחר כמה ניסיונות של הגיבורה לדחות את הסבריו, הוא מבטא קשר זה במפורש:

את התחושה הבסיסית הזו של נטישה, של ילדה לבד בבית, אולי את כן זוכרת. אנחנו לא מדברים רק על נטישה פיזית אלא גם על נטישה נפשית, על התחושה הבלתי פוסקת הזו שהיא שידרה לך שאת הרסת לה את החיים, שעדיף היה שלא תהיי בכלל, זה מעניין כמה את נאבקת שלא להאשים אותה בזה, לנסות להבין אותה אפילו. מפחידה מאוד המחשבה הזו, שאת עלולה לנטוש את הילד שלך (פרק 4).

בניית קשרים סיבתיים עם העבר ותמת הגאולה המאפיינים את הנרטיב התרפויטי מתוארים אצל סוזן קירשנר (Kirschner, 1996) כשני קווי דמיון מרכזיים בין הנרטיב הטיפולי לנרטיב

הדתי. הדמיון מתבטא הן ברגרסיביות והן בפרוגרסיביות המאפיינות את שני הנרטיבים: רגרסיביות משום שבשני המקרים אירוע מהעבר ממשיך להשפיע על חיי ההווה, וכמו שכותבת אילו (2008), הנרטיב הטיפולי נכתב לאחור. פרוגרסיביות משום התשוקה לגאולה עתידית שמשמעה בריאות רגשית (ראו בהקשר זה אילו, 2008, עמ' 82). גאולת הרווקה היא היפטרות מהרווקות והיהפכות לאישה נשואה ולאם או לכל הפחות לאם יחידנית. הגיבורה מתארת את הגאולה הזאת פעמים רבות, למשל:

תשמע ראובן, אני יודעת שזה לא עובד ככה, אבל אני צריכה למצוא בן זוג, זה מה שאני צריכה עכשיו, אני יודעת שזה נשמע רע, אני יודעת שלא מוצאים בן זוג בן לילה, אני גם יודעת שאתה לא איזה קוסם, שתשנה אותי, תפתח לי את הצ'אקרות וזה, אני באמת רוצה להשקיע בזה, אני רוצה בית, אני רוצה משפחה, אני... מה, זה נשמע כל כך אידיאלי? (פרק 2).

מטפורות של רווקות

כמו שלמדנו מהיפותות ספיר-וורף (Whorf, 1956), השפה מעצבת את דרך החשיבה ואת אופני ההתבוננות בעולם. על פי היגיון זה, שימוש במילים מסוימות, כמו היעדרן של מילים אחרות, עשוי ללמדנו על האופן שבו תרבות מבנה את המציאות החברתית, מכוננת יחסים בין קבוצות ומנחה פרשנויות קוגניטיביות סובייקטיביות של פרטים (Kay & Kempton, 1984). מטפורות מתוארות כעבודת החלום של השפה (Davidson, 1979), ואינן בגדר קישוט פואטי בלבד, כי אם עיקרון מארגן המסייע לנו לנווט את דרכנו בעולם החברתי (Lakoff & Johnson, 1980). כמו כן, מטפורה היא מעתק, טרנספורמציה סמנטית, הרחבה אנלוגית, השוואה של דבר לדבר לשם יצירת משמעות. הקשר בין המסמן למסומן אינו חייב להיות ישיר אלא מבוסס על ייצוג סימבולי של מהות דומה בין שני המושגים או התופעות הנדונות (Ibid.). ריקר (Ricoeur, 1970) כותב שבמטפורה טמונה האמת שבבדיה, ושהיא מבקשת לתאר את המציאות בדרך חדשה.

השימוש במטפורות מסוימות לתיאור רווקות חשוב ביותר להבנה של תסריטי סובייקטיביות רווחים בתרבות המקומית שזמינים לנו לגיבוש עצמיותנו. המטפורות לתיאור רווקות בסדרה בטיפול מתארות עצמי פגום, חסר, ריק (Cushman, 1990), ובעיקר עצמי שאינו מוגדר ביחס לעצמו אלא לעומת זהות אחרת שנחווית כנורמטיבית ושלמה (נישואין והורות). המטפורות המתארות רווקות מרמזות על מנעד של תכונות שליליות או מנמיכות: קיפאון, בדידות, ריק, ריקנות, עליבות, מבוי סתום, חוסר עניין, חוסר משמעות, סימון, היעדר פרודוקטיביות, היעדר בחירה, דחייה, מוות (חברתי) וריקבון. המשותף לחלק ניכר מהמטפורות הוא ייחוס של היעדר חיים, חיות וחיוניות לקטגוריית הרווקות, לעומת ייחוס של מלאות קיומית ושלמות לקטגוריית הנורמטיביות של נישואין ומשפחה. ראוי להדגיש שייצוגי הרווקות בסדרת הטלוויזיה בטיפול אינם מציעים כלל התייחסות להיבטים חיוביים (באופן פוטנציאלי לפחות) של הרווקות שמופיעים בכמה מהמחקרים הפנומנולוגיים המדגישים את יתרונות הרווקות ואת האפשרויות שהיא פותחת לחופש, עצמאות ומימוש עצמי בצד כינון של קשרים ומסגרות חברתיות אחרות (ראו בהקשר זה Lewis & Moon, 1997; Reynolds et al., 2007).

להלן תיאור של כמה מהמטפורות המרכזיות של רווקות בתסריט התרבותי שמציעה הסדרה בטיפול:

זמן עומד (קיפאון)

מישהי פעם אמרה לי שכשאין לך ילדים, אז, אהה, הזמן לא כל כך חולף, הוא די עומד (פרק 1).

עמדה זו מתכתבת עם ההנחות הרווחות הקושרות משפחתיות והורות לתפיסות ליניאריות ומעגליות של קדמה, רציפות והמשכיות. הזמן המשפחתי נתפס כדינמי ופרוגרסיבי, ואילו הרווקות המאוחרת נתפסת כזמן שעומד מלכת (לדיון על החיבור שבין תפיסות זמן לרווקות ראו Lahad, 2012).

דלת אחת (צמצום והיעדר תנועה)

אתה יודע איזה מכונית יש לי? יש לי מכונית ספורט, עם שתי דלתות. כאילו, אני שואלת את עצמי בשביל מה אני צריכה ארבע דלתות, כאילו, מה כבר אני צריכה, מה יש לי כבר מאחורה, יש לי דיסקים, כוסות קפה מכל מיני תחנות דלק, כל מיני מסמכים, בזמן שלכל החברות שלי יש חיריות על גלגלים וכל מיני כיסאות של ילדים. ועכשיו אני שואלת את עצמי, בשביל מה את צריכה שתי דלתות, דלת אחת מספיקה לך. אם הייתה אחת כזאת הייתי קונה, נשבעת (פרק 1).

מטפורה זו חשובה גם לאור המשמעות הסימבולית של דלתות נפתחות, המסמלות מעבר, חופש, גאולה, קדמה ופתיח להזדמנויות. נוסף על כך, הדימוי של הרכב המשפחתי מסמן במקרה זה גם את הזמן הדינמי ושוקק החיים והפעילות של חיי המשפחה.

גבעול (בדידות)

אתה מכיר את המשחק הזה עם הפרח? שקוטפים עלה-עלה ושואלים הוא אוהב אותי, לא אוהב אותי? אז נראה לי שנשארתי עם הגבעול (פרק 2).

תחושת הבדידות והעליבות העולה מתיאור הפרח המתכלה מופיעה גם בדוגמה הבאה:

זה אולי טיפשי, אבל כאילו, אם יש משהו שתמיד גרם לי להרגיש טוב עם עצמי, זה המחשבה שאולי אני לא כל כך צעירה, אבל לפחות יש לי, אתה יודע, בטן שטוחה, ציצים יחסית עומדים, אם יהיה לי בן זוג פעם, אז הוא יקבל לפחות אחת שמורה, בת ארבעים אבל שמורה, בלי צלוליטיס וסימני מתיחה. אתמול כל כך נגעלתי מעצמי, לא יודעת, הרגשתי כאילו, הנה ככה אני אודקן, שמורה, עם סט של תחתונים וחזייה סקסיים, סט של סדינים לבנים (פרק 4).

חוויה זו דומה לתיאור של רכב הספורט המאבד מזוהרו ככל שהרווקות נמשכת. גם כאן כל אותם מסמנים של רווקות מצליחנית, מינית וזוהרת מאבדים את ערכם לעומת הרכב המשפחתי וסט המצעים של דיסני (פרק 4).

חותמת (סימון ונראות)

כאילו אני מסתובבת עם איזה חותמת על המצח, בלתי כשירה להיות אמא (פרק 4).

סוגיית הנראות והסימון הנלווה לה חשובים מאוד בהקשר זה. נראות היא אמצעי מרכזי למיקום קבוצות ופרטים שסוטים מהנורמה ומההגמוניה (Rosaldo, 1989). היעדר נראות, לעומת זאת, הוא פריבילגיה מרכזית של זהות הגמונית או נורמטיבית, ובמקרה שלנו, הזהות של האישה הנשואה שהיא גם אם לילדים.

ריקבון ומוות

עוד דקה בבית הייתי נרקבת, הייתי הופכת להיות מהאנשים האלה שקוראים עליהם בעיתון, אתה יודע, שהשכנים הריחו ריח מהדירה שלהם ואחרי זה הסתבר שהם כבר מתו לפני שבועות (פרק 6).

דימוי זה מחבר בין רווקות, בדידות, ריקבון ומוות, והוא רווח בתרבות הפופולרית (Lahad, 2010). ראו לדוגמה את הדמיון בין אמרה זו ובין הציטוט המפורסם מהסרט יומנה של ברידג'ט ג'ונס:

פתאום הבנתי שאם שוב דבר לא ישתנה בקרוב, אחיה חיים שבהם מערכת היחסים העיקרית שלי היא עם בקבוק יין [...] ובסוף אמות, שמנה ובודדה, וימצאו אותי שלושה שבועות אחר כך, חצי אכולה על ידי כלב רועים גרמני. או שהייתי הופכת לגלן קלוז ביחסים מסוכנים.

תחזית דטרמיניסטית זו מרמזת לא רק על החשש מהמוות הפיזי אלא גם על האימה מהמוות החברתי הצפוי לרווקה בעתיד הקרוב והרחוק. המשותף למטפורות האלה הוא חוויית הבדידות, הזמן העומד, העתיד החסום ומסלול החיים הבלתי נמנע הצפוי לרווקה. עמדה זו מציבה אותה כמשקיפה מהצד על מה שמתכונן שוב ושוב כאידיאל הנכסף של חיים זוגיים ומשפחתיים.

מסע פרשני תרפויטי: מהלא מודע אל המודע הסימבולי
סימבוליות ממלאת תפקיד חשוב בשיח הפסיכולוגי. פענוח שפתו של המטופל (אמירות אגב, פליטות פה, אסוציאציות, סירובים, שתיקות ועוד) נחשב אמצעי מרכזי לחשיפת המקורות הנסתרים של קונפליקטים פנימיים ולריפוי נפשו של המטופל. מלאכה זו של פיצוח סימבולי מנסה לנוע מהלא מודע (או הקבלה של הדברים כמו שהם) אל המודע הסימבולי. פרויד

(Freud, 1949) מתאר את המסע הפרשני הזה – שעובר דרך חייו המוקדמים של הסובייקט – כמסע שיש בכוחו לחשוף את העצמי האבוד ולאפשר לאגו להתמודד עם בעיות ההווה. האטון (Hutton, 1988, p. 124) מנסח זאת כך: "כדי להבין את העצמי צריך למשות מתהום הנשייה של הלא מודע וזיכרונות אבודים של חוויות כואבות ושל קונפליקטים לא פתורים". מלאכה סימבולית זו, שפרויד (Freud, 1949) רואה בה משימה מרכזית בעבודת הפסיכולוג שדורשת מיומנויות מיוחדות, שוכנת בבסיס הנרטיב הפסיכולוגי שמציעה הסדרה בטיפול. ניסיונו של הפסיכולוג להבין את מקורות רווקותה של הגיבורה מתבטא בין השאר בחשדנותו כלפי הערתה של הגיבורה עוד בפרק הראשון: "אתה חייב לי ילד". מילולית אפשר להבין שהגיבורה מבקשת מהפסיכולוג שיעבר אותה או מבקשת ממנו את זרעו. משפט זה מטריד את הפסיכולוג לאורך כל הפגישות. הפגישה האחרונה, שבה מוצע הפתרון למשמעות הסימבולית של המשפט זה, היא גם סופו של הטיפול, שכן באופן זה הצופים מבינים את הסיבה ואת המקורות הפסיכולוגיים לבעיית רווקותה של הגיבורה. נוסף על כך, לאורך כל המפגשים מתגלה פער בין פרשנות הגיבורה לפרשנות הפסיכולוג: הגיבורה מייחסת למשפט משמעות מילולית גופנית, ואילו הפסיכולוג מייחס לו משמעות סימבולית מורכבת הקשורה בחוויית ילדות ייחודית. הגיבורה אף מתעקשת על פרשנותה פעמים אחדות. מבחינתה, משמעות המשפט "אתה חייב לי ילד" היא "תעשה לי ילד" (ביטוי סלנג נפוץ בעברית). בפגישה השנייה מנסה הפסיכולוג לברר את משמעות המשפט, והגיבורה מבהירה את כוונתה מפורשות:

טליה: אתה בכלל לא הבנת למה התכוונתי.

ראובן: למה התכוונת?

טליה: התכוונתי שאתה חייב לי ילד, ראובן, זה מה שאתה חייב לי.

בפרק השלישי מדגישה הגיבורה את החיבור שבין המשפט לסקס:

ראובן: אני לא מדבר בהכרח על ילד, את רוצה ממני משהו שאת לא מקבלת מגברים.

והוא בכלל לא קשור לסקס.

טליה: הוא כן קשור לסקס.

בפרק השביעי והאחרון שוב חוזר הפסיכולוג לאותו המשפט, וגם אז מסבירה הגיבורה שכוונתה הייתה ש"עשה לה ילד":

ראובן: את זוכרת מה שאמרת לי בסוף הפגישה הראשונה שהייתה לנו כאן, אמרת שאני חייב לך ילד.

טליה: טוב, האמת שלא היה לי אומץ להגיד לך את מה שבאמת רציתי להגיד לך.

ראובן: מה רצית?

טליה: רציתי להגיד תעשה לי ילד.

ראובן: למה לא אמרת?

טליה: לא רציתי שתחשוב שאני פסיכית כזאת, לא יודעת, שהולכת לגנוב לך זרע.

הפענוח של הפסיכולוג את המשפט הופיע רק בפרק האחרון, שהוא גם הטיפול האחרון ופרידת המטופלת מהפסיכולוג. לאורך הטיפולים מציע הפסיכולוג כמה תובנות פרשניות שמקדמות אותו אל הפענוח הסופי. ניתוח הפגישות מאפשר ללקט שמונה מהלכי פרשנויות כאלה:

“אתה חייב לי ילד” (פרק 1) ← “אני חושב שאת כן מרגישה שאני חייב לך משהו” (פרק 3) ← “אני לא מדבר בהכרח על ילד, את רוצה ממני משהו שאת לא מקבלת מגברים. והוא בכלל לא קשור לסקס” (פרק 3) ← “אנחנו לא מדברים רק על נטישה פיזית אלא על נטישה פנימית” (פרק 4) ← “אולי את מתחילה להיפרד, גם מאמא שלך, גם מאבא שלך... וגם זו פרידה כואבת אבל היא יכולה גם לתת כוח” (פרק 6) ← “את בעצם רוצה שאני אשגיח עלייך” (פרק 7) ← “אני מרגיש שיש אצלך רעב כל כך גדול לקול של הורה” (פרק 7) ← “אבל אולי היה בזה קצת יותר כעס, אולי איזו משאלה” (פרק 7) ← “אני חושב שרצית אותי בתור הורה” (פרק 7).

המשפט “אתה חייב לי ילד” מקבל כעת משמעות סימבולית שונה לגמרי מזו שהציגה הגיבורה: “אני חושב שרצית אותי בתור הורה”. הפסיכולוג הציע הסבר שהשפיע על האופן שבו מפרשת הגיבורה את מקורות רווקותה ואת רצונה להרות. לטענתנו, הסבר זה עשוי להשפיע גם על מבט הצופה, משום שהוא מתחזק שיח פסיכולוגי שמנסח רווקות במונחים פתולוגיים ומרחיק את הצופה מהתבוננות נטולת פניות על רווקות. יתרה מזאת, כפי שנתאר כעת, פרשנות סימבולית זו מביאה להכחדה סימבולית של הרווקות ומייצרת היררכיה של זהויות שלמות ונורמטיביות.

הכחדה סימבולית של רווקות

את המושג הכחדה סימבולית (symbolic annihilation) טבע טוכמן (Tuchman, 1978) כדי לתאר גינוי או טריוויאליזציה של קבוצות, אירועים ודמויות במדיה או התעלמות מהם. למשל, ההכחדה הסימבולית של נשים במשך שנים רבות מתוארת כך (Ibid., p. 8): “הן מסומלות כקישוטים דמויי ילדים הזקוקים להגנה”. אנו נשתמש במושג זה כדי לתאר כיצד הרווקות – חלופה קיומית אפשרית לנישואין, זוגיות ומשפחה – זוכה להתעלמות או מוכחדת סימבולית בסדרה בטיפול ובשיח הפסיכולוגי שהיא מציעה. יתר על כן, אנו טוענים שקבלה של הרווקות, או לפחות ניסיון לתפוס אותה כחלופת חיים לגיטימית, היו אפשריים לפחות בשתי נקודות זמן בעלילת הסדרה, שבהן העלתה הגיבורה את האפשרות שהרווקות עשויה להתאים לה יותר מנישואין ומשפחה. הפסיכולוג בחר להתעלם מחלופה זו ועודד את החלופות האחרות שנחשבו בעיניו – בהתאם לתסריט התרבותי הפופולרי הרווח – נורמטיביות יותר. לדעתנו, הגיבורה העלתה את חלופת הרווקות כזוהת פוטנציאלית באופן רפלקסיבי לא פחות מאשר את התשוקה להינשא ולהפוך לאם, והבחירה של הפסיכולוג להתעלם מחלופה זו אינה מקרית אלא תוצר של המבטים הפסיכולוגיים-תרבותיים הרווחים בימינו. מבטים אלה מתחזקים בתורם את המבט המוצע לצופה על היררכיות של זהויות נורמטיביות. במפגש הטיפולי החמישי רומזת הגיבורה לפסיכולוג על היעדר “יצר אימהי” בקרבה. הן הגיבורה והן הפסיכולוג מפרשים היעדר זה כבעיה שסיבתה סמויה בשלב זה של הטיפול.

המסר המרכזי הוא שאינטראקציה עם מומחה (פסיכולוג), בעיקר באמצעות ורבליזציה של הרגשות (Furedi, 2004), עשויה לחשוף את מקורות העבר של בעיה זו, להבין את התחזוק הסימבולי שלה ולכונן שינוי יסודי באישיות.

אתה יודע מה הרגשתי? כאילו אני לא אישה אמיתית, כאילו, מה את דפוקה? איפה היצר האימהי שלך? כאילו, מה זה אומר עליי? מה זה אומר עליי שאני מגלה שאני בהיריון ושאני מרגישה כאילו גילו לי שיש לי איידס. וזה מוזר, אתה יודע, כי היו לי חברות שנכנסו להיריון בטעות, כאילו פעם, באוניברסיטה, אפילו בתיכון הייתה לי מישהי, אני זוכרת שלהן זה לא היה כל כך ברור שהן רוצות להפיל, כאילו, הן התלבטו, כאב להן, הן הרגישו אשמות, הן בכו אחרי ההפלה, חודשים הן התאבלו, אני לא התאבלתי אפילו דקה, רק רציתי לגמור עם זה.

במפגש הטיפולי האחרון הגיבורה כבר מדברת במפורש על החלופה של רווקות ואלהורות⁵ ככזו שעשויה להתאים לאישיותה. היא אף מצביעה ברפלקסיביות על המבט התרבותי שמסמן את הרווקות כזהות חסרה ופגומה ומהרהרת בצדדים החיוביים של החיים כרווקה. תגובות הפסיכולוג, כפי שאפשר להתרשם מהשיחה הבאה, מאופיינות בחשדנות ההרמנויטית המוטמעת בשיח הפסיכולוגי (Illouz, 2008; Ricoeur, 1970):

טליה: הבנתי שלא יהיו לי ילדים, לא יהיו לי, ברור לי, אפילו שזה עצוב, זאת לא כזאת טרגדיה, זאת לא כזאת טרגדיה, זה נורא נורא מעצבן שגם אין לך ילדים אז אנשים חושבים שזאת כזו טרגדיה גדולה, אתה חושב שזו כזאת טרגדיה? אולי זה לא אמור לקרות, אולי זה פשוט לא אמור לקרות. נכון שלרוב האנשים פה יש ילדים, אבל גם אנשים שאין להם ילדים, באירופה, באמריקה, הרי יש המון המון זוגות שבכלל לא עושים ילדים, וזה בסדר גמור.

ראובן: השאלה היא אם לך זה בסדר.

טליה: אתה יודע מה? אז זה בדיוק מה שאני שואלת את עצמי עכשיו. כאילו מה? אני לא יכולה להיות בן אדם שלם בלי להיות אמא? הרי זה לא שיש לי איזשהו צורך פיזי בלהיכנס להיריון, כבר ראינו את זה פה, נכון? אם כבר אז להפך. וגם בינינו, אחרי הכול, אני לא ממש בטוחה איזה אמא אני אהיה, אני ממש לא בטוחה שזה הייעוד שלי. ופתאום חשבתי לעצמי למה, למה? אולי זה פשוט לא מתאים לי, אולי זה בכלל לא מתאים לי? לא? לא נראה לך?

אבל אני לא יכולה לשקוע בזה, ראובן, אני לא יכולה לבלות את כל הזמן שלי בלהתאבל על כל מה שאני רוצה ולא קיבלתי, היה לי שבועיים מזה, וזה היה סיוט. די, זה הספיק לי, זה לא מוביל אותי לשום מקום.

ראובן: אבל להכחיש את האבל הזה ואת הרצון הזה, זה לא יגרום לרצון הזה להיעלם. טליה: אני לא מכחישה, באמת, אני פשוט אומרת שאפשר גם לראות את הצד החיובי בזה.

5 את המונח אלהורות טבעה אורנה דונת (2010) כתרגום לעברית של בחירה בחיים ללא ילדים.

במפגש האחרון מציגה הגיבורה את חלופת הרווקות ללא ילדים דרך סיפור על עמיתה לעבודה, רווקה, שאינה מצליחה להרות. גם כאן מפרש הפסיכולוג את חלופת הרווקות ללא ילדים כבעיה:

טליה: אתה יודע, יש איזו עורכת דין אחת שעבדה אצלנו שנים במשרד, אבא שלי מאוד מאוד אוהב אותה, היא טיפוס, היא גם רווקה בת 45, שמונה שנים היא מנסה להיכנס להיריון, מה היא לא עשתה? הכול, היא הרסה לעצמה גם את הבריאות וגם את הקריירה, בשנתיים האחרונות היא בכלל כבר לא עובדת, היא פשוט לא מתחילה, מבוגרת מדי, ואיזה יום היא הגיעה אלינו למשרד, גם אחרי עוד איזה טיפול הפריה שלא הצליח, והיא בכתה בכתה בכתה, ואז אבא שלי אמר לה: "חביבתי, אולי זה לא נועד להיות, אולי זה הגורל, אם תחשבי על זה ככה זה ייתן לך כוח".

ראובן: זו אמירה קצת בעייתית, לא? מאוד גורפת.

טליה: האמת שבהתחלה הייתי מזועזעת, להגיד דבר כזה, ככה בפרצוף, חוסר טקט כזה, מי אומר דבר כזה לאישה שכל מה שהיא רוצה בחיים זה תינוק? ואחר כך חשבתי על זה, ואמרתי אולי גם במקרה שלי, זה לא נועד להיות.

ראובן: את יודעת, טליה, אני שומע אותך לוקחת את האמירה של אבא שלך, שאפשר גם לראות אותה גם כמייאשת, חסרת טקט, גסת רוח אפילו, אני רואה איך את מיד מאמצת אותה, מנכסת לעצמך את האמירה הזו.

טליה: לא, אני לא מנכסת אותה, אני באמת חושבת שזאת יכולה להיות דרך להסתכל על הדברים, ולא צריך לפסול אותה בגלל שהיא אמירה של אבא שלי.

ראובן: הרגשת שאולי באיזשהו אופן הוא גם מתכוון אלייך?

טליה: מה פתאום, אבא שלי יודע מה נעשה אתי בכלל?

ראובן: ומה היית מרגישה אם הוא היה אומר את זה לך? אם הוא כן היה יודע מה קורה אתך?

טליה: תראה, הייתי אולי כועסת עליו, אבל אני מרגישה שאולי זה היה גם מסדר לי את הראש, לא יודעת, אולי גם אני הייתי שואבת מזה כוחות כמו שהוא אמר לה, אני לא יודעת איך להסביר את זה, אבל יש משהו במשפט הזה, זה לא נועד להיות, זה לא נועד להיות, יש בזה משהו נורא נורא משחרר, אולי זה לא משהו פוליטיקלי קורקט, מה שהוא אמר לה, אבל אפשר לקחת את זה לכל מיני מקומות.

ההכחדה של חלופת הרווקות זוכה לתמיכה נוספת לקראת סוף הטיפול, כשהפסיכולוג מציג לגיבורה במפורש: "תעשי ילד, טליה, גם אם זה לא בא לך באופן טבעי, תעשי את זה, את יכולה, את תהיי אמא נהדרת". יתרה מזאת, הפסיכולוג קם מיד לאחר מכן מכורסתו, פוסע אל עבר שולחן עבודתו, כותב מספר טלפון על פיסת נייר ומגיש לגיבורה: "זאת מישהי שאני מכיר, דפנה, חברה טובה, עובדת סוציאלית שמנחה קבוצות תמיכה לנשים ששוקלות להיכנס להיריון".

סיום הטיפול וסיום הסדרה בסצנה זו מבטא את ההבניה החברתית של היררכיות של אושר ותסריטי חיים ראויים, כמו שנתאר כעת. הבחירה בחלופה מסוימת היא טקטיקה תסריטאית שמכוונת מבט מסוים של הצופה.

היררכיה של סוף שמח: "תעשי ילד, גם אם זה לא בא לך באופן טבעי" סופים של סרטים ושל סדרות טלוויזיה ממלאים תפקיד מרכזי בכינון ובתחזוק של מבט הצופה. הנרטיב הליניארי הרווח בתרבות המערב אינו מתאר רק את ההתפתחות ההדרגתית של העלילה ושל הדמות הראשית אלא גם את מה שמכונה "הסוף הטוב", שמדגיש את ערך האושר של הגיבורים (Ahmed, 2010). אין ספק שסיפורי "ומאז הם חיים יחד באושר ועושר עד עצם היום הזה" עדיין מושלים בתודעה ובדמיון החברתי המשותף שלנו. פנטזיה זו מבנה נרטיבים ברורים של זהות נשית ושל תפקידי מגדר.⁶

המפגשים בסדרה בטיפול מסתיימים באופן שעשוי ללמדנו לא רק על המבט התרבותי הרווח על רווקות, אלא גם על הבניית היררכיות של תסריטי חיים ראויים, שאנו מכנים היררכיה של סוף שמח (happy ending). הפסיכולוג מעודד את הגיבורה להרות ומפנה אותה לעובדת סוציאלית שמנחה קבוצות תמיכה לנשים רווקות ששוקלות להרות. יתר על כן, הפסיכולוג מציע לגיבורה להרות "גם אם זה לא בא לך באופן טבעי", כדבריו. החלופה של היות רווקה ללא ילדים מוכחדת בכך לחלוטין, והמבנה הנורמטיבי שבו מתכוננת התשוקה האמהית-משפחתית נשאר יציב. לטענתנו, מתקבלת מכאן היררכיה של זהויות בת שלוש קטגוריות מרכזיות: נישואין (משפחה נורמטיבית); אמהות יחידנית; רווקות ללא ילדים. קטגוריית הרווקות ללא ילדים מתוארת בעצם כחלופה הפחות ראויה בהשוואה לשתי הקטגוריות האחרות, וכך מכתיבה הסדרה מבט תרבותי מסוים על הרווקות; ולא זו בלבד שהמבט הזה מעמיד את הרווקות באור שלילי, אלא שהוא גם אינו מאפשר לצופה לדמיין את ההיכתנות של רווקות כחלופה או כתסריט חיים עצמאי. רווקות מוצגת כקטגוריה פתולוגית הדורשת התערבות טיפולית, משום שתחת המעטה הרווקי טמונה זהות אחרת, אמהית. כך, בסיוע התרפיה והרלפקסיה, הזהות האחרת מתגלה ומשוחררת, והזהות הפתולוגית הרווקית מוחלפת בזו ה"בריאיה"; העצמי שהלך לאיבוד או נפגם נמצא מחדש, והעצמי הריק והחסר כעת מלא יותר. כפי שנתאר להלן, היעדרו של תסריט המתאר את הרווקות כזהות נורמטיבית, שלמה, שאינה מוגדרת ביחס למה שאינו מאפיין אותה (לא נשוי/אה), מקשה לדעתנו על כינון יצירתי של חלופות חיים קיומיות שאינן נכללות בתסריטים שמציעים השיחים ההגמוניים הקיימים.

דיון: The Revolution Will Not be Televised

אתרי התרבות הפופולרית – ובייחוד הטלוויזיה – הם מרחבים מרכזיים לכינון העצמי בחיי היומיום. הטלוויזיה חושפת את הסובייקט לסדרי שיח מסוימים ומספקת לו תסריטים תרבותיים, הבנות מוסריות ומסגורים קוגניטיביים הנדרשים לניהול עולמות החיים הפנומנולוגיים (Schutz & Luckmann, 1974). כאן טמונה חשיבות הניתוח הביקורתי של שיחים טלוויזיוניים פופולריים. במאמר זה ביקשנו להראות שאל לנו להסתפק בחשיפת הייצוגים הסטריאוטיפיים של זהויות וקטגוריות חברתיות כי אם לברר גם אילו אסטרטגיות

6 לדיון נוסף בדמיון הרומנטי ההטרורסוקואלי ובביקורת על המיתוסים של הסוף הטוב ראו אינגרהם (Ingraham, 1994) וג'קסון (S. Jackson, 2001).

וטקטיקות תסריטאיות מתחזקות את הייצוגים האלה. חשיפה כזאת עשויה לפתוח בפנינו הבנה מורכבת יותר של המבטים המוצעים לצופה, שבתורם מקיימים היררכיות וסיווגים תרבותיים ומקשים עלינו לכוון מבטים ועולמות חיים חלופיים.

כאמור, הייצוגים הרווחים של רווקות בתרבות הפופולרית מתארים אותה כקטגוריה של בעיה, כקטגוריה פגומה, ובעיקר כקטגוריה שמוגדרת באמצעות מה שחסר בה לעומת קטגוריות שנחות כנורמטיביות. זוגיות והורות, בניגוד לרווקות, הן קטגוריות חברתיות שמסמנות פריבילגיה מובנת מאליה (unspoken privilege). כך, המשפחתיות מתכוננת ביחס לאחרות, אותה זהות או קטגוריה חברתית שיש להיפטר ממנה ולברר את מקורותיה הפתולוגיים. אחת הפריבילגיות הכרוכות בזוגיות ובהורות היא היעדר הרפלקסיה המתמדת או ההרמנויטיקה של החשד הכרוכה ברווקות. אין פלא אפוא שנהוג לשאול נשים רווקות מדוע אינן נשואות, ואין שואלים נשים נשואות מדוע הן נשואות (Adams, 1976; DePaulo & Morris, 2005).

מאמר זה ביקש לברר אילו סדרי שיח וטקטיקות תסריטאיות מתחזקים דימויים רווחים אלה של רווקות. הממצאים המרכזיים תיארו כיצד השיח הפסיכולוגי המשתקף בסדרה בטיפול ממלא תפקיד מרכזי בהבניה של זהות הרווקה כיום. שיח פסיכולוגי זה מעודד הבניה סיבתית של בעיות ההווה דרך קשר עם העבר, כלומר נרטיב שנכתב לאחור, ותולה את מקורותיה של "פתולוגיית הרווקות" בקשר של הגיבורה עם הוריה. יתרה מכך, שיח זה מבנה נרטיב שמעודד גאולה ביוגרפית, כלומר אושר ובריאות רגשית באמצעות היפטרות מהרווקות ועבודה תרפויטית לקראת אימוץ זהות הנשוי/אה או זהויות עדיפות אחרות, כגון אמהות יחידנית. הנרטיב הפסיכולוגי הפופולרי מבנה אפוא את הרווקות מעל גיל מסוים כקטגוריה הראויה לטיפול או לפחות לניהול רפלקסיבי של העצמי המבוסס על בדיקות עצמיות רבות של המקורות והסיבות ה"אמיתיות" ל"פתולוגיה".

לפי הבניה תרבותית זו, רווקות אינה תסריט חיים טבעי המאופיין בתחושה של טבעיות מובנת מאליה, כזו הכרוכה בזהויות הגמוניות ונורמטיביות. הרפלקסיביות כלפי הרווקות משתקפת בעיקר במספורות שבהן בחרה הגיבורה כדי לתאר את רווקותה, המייצגות סימון, קיפאון, בדידות, מבוי סתום, צמצום, הפחתה בערך העצמי, היעדר ראיות והיעדר פרודוקטיביות.

ממצאי מחקרנו מלמדים שרפלקסיביות זו זוכה לעידוד מבני באמצעות שתי טקטיקות תסריטאיות עיקריות: הכחדה סימבולית והיררכיה של סוף שמח. האינטראקציות הטיפוליות בסדרה מלמדות שהגיבורה חשפה תהיות מפורשות על רווקות כחלופה קיומית לגיטימית, ואילו הפסיכולוג בחר להתעלם מחלופה זו ועודד את החלופות האחרות שנחשבו בעיניו – בהתאם לתסריט התרבותי הפופולרי הרווח – נורמטיביות וטבעיות יותר. כמו כן, הפסיכולוג מעודד את הגיבורה להמשיך ולהבין את מקורות רווקותה, ולבסוף גם להרות, אפילו "אם זה לא בא לך באופן טבעי". סיום הטיפול בחשיפת המקורות הסימבוליים להבנת בעיית הרווקות של הגיבורה והמלצת הפסיכולוג להרות מכוננים היררכיה של סוגי סוף שמח וזהויות ראיות: אמהות יחידנית מתוארת בעצם כעדיפה על פני רווקות ללא ילדים. רפלקסיביות אישית ותסריטאית זו מעודדת לטענתנו מבט שבוחן את הרווקות מבעד לעדשה תרפויטית על רווקות היום. (Brennan & Jay, 1996; Denzin, 1995) ומכוונת את המבטים התרבותיים הדומיננטיים

מבטים אלה רואים ברווקות קטגוריה מסומנת, חסרה, לא טבעית ובעלת נראות גבוהה. כמו שכתב פוקו (2005), נראות של זהויות וקטגוריות חברתיות היא אמצעי מרכזי לפקח על חיי היומיום ולנהל אותם, והוא פועל באופן פסטורי וולונטרי על סובייקטים חופשיים. נראות של רווקות (כמו של נשים, קבוצות גזע ואתניות וזהויות מיניות) מעודדת כינון של תחום ידע ובעיקר עיסוק בחיי הרווקים והרווקות, כגון הערות ואמירות מילוליות ("למה היא עדיין רווקה?" "מה לא בסדר אצלה?" או "בקרב אצלך"); תהיות על מקורות בעיית הרווקות; הצעות לטפל בה; סדנאות ותרגילים להיפטר ממנה; כינון מעמד של מומחים; ופיתוח תשוקה של הסובייקט להיפטר מזהות הרווקות המסומנת.

לפי הניתוח שהצענו, הגיבורה מפתחת תשוקה עזה להיפטר מרווקותה, וכך היא מתחזקת את הפריבילגיה הטמונה בזהויות הגמוניות ונורמטיביות כגון נישואין והורות. פריבילגיה זו משמעה שמאיישי הזהות הנורמטיבית אינם חפצים להיעשות בעלי הזהות המסומנת. במילים אחרות, מרכיב הבחירה של הסובייקט המסומן נשאר סמוי או לא קיים. המבט המוצע לצופה אינו תופס רווקות כחלופה קיומית לגיטימית שזמינה לנו בתרבות הרווחת או במערך הביוגרפיות הטיפוסיות. שוץ ולקמן (Schutz & Lukmann, 1974, p. 95) טוענים כי "העולם החברתי פתוח בפני הסובייקט בדמות ביוגרפיות טיפוסיות". עולם החיים נחוה אצלנו כמציאות קבועה, ואנו מפנימים עמדות טבעיות, קוהרנטיות ומובנות מאליהן (Ibid., pp. 3–4) באמצעות אימוץ ביוגרפיה מסוימת מתוך מבחר הביוגרפיות הטיפוסיות והסגנונות הקוגניטיביים הזמינים בתרבותנו. עם בחירת הביוגרפיה הטיפוסית, משהה האדם כל ספק באשר אליה וכל תהייה האם הייתה יכולה להיות אחרת ממה שהיא (Ibid., p. 27). זאת ועוד, היעדר ביוגרפיות טיפוסיות או תסריטים תרבותיים חלופיים של רווקות מקשה על הסובייקט לדמיין חלופות אלה או לכוון יחס פנומנולוגי מובן מאליה, נעדר חשדנות וביחנות עצמיות תמידיות כלפיהן.

במושגיהם של דלו וגואטרי (Deleuze & Guattari, [1980] 1987), החלופה של היעשות (becoming) רווק/ה אינה רווחת במרחבי התרבות הפופולרית. היעשות – שלא כמו היות (being) – אין פירושה היפטרות מזהות אחת לטובת אחרת או עבודה על האישיות הקיימת לשם תיקונה. היעשות, כמו שכותב דלו (Deleuze, [1969] 1990, p. 39), אינה סובלת את הלוגיקה של לפני-אחרי או עבר ועתיד. במילים אחרות, תסריטים של היעשות רווק/ה מאפשרים לחשוב על אפשרויות קיומיות שאיננו רגילים להן או על קווי מילוט (Deleuze & Guattari, [1975] 1986) מההיררכיות התרבותיות השולטות. אך התסריטים הטלוויזיוניים הרווחים על רווקות מתחזקים את המבטים הסטריאוטיפיים עליה ואינם מכוננים מבטים תרבותיים חלופיים. על רקע זה אי אפשר שלא להיזכר באמרה של המשורר גיל סקוט הרון (Heron, in Jackson, 2006, p. 144): "The Revolution Will Not be Televised" (המהפכה לא תשודר בטלוויזיה).

מאחר שהטלוויזיה היא אתר מרכזי לכינון זהויות אישיות, זהויות קולקטיביות ומבטים הרמנויטיים הדרושים לתחזוק סדרים חברתיים, אנו מציעים להמשיך ולבחון בביקורתיות את הייצוגים ואת הדימויים של קטגוריות ותסריטים חברתיים מובנים מאליהם. אנו מציעים גם לבחון, בין השאר, אילו אסטרטגיות וטקטיקות תסריטאיות וטקסטואליות מתחזקות את ההבניה התרבותית של הקטגוריות הללו. אסטרטגיות אלה כוללות את מבנה העלילה; מאפייני הנרטיב; שפה ואמצעים פיגורטיביים; אינטראקציות בין הדמויות; מערכי הסבר

והבנות עצמי; והכחדה או שתיקה ביחס לסוגיות מסוימות. זאת ועוד, כדי לחשוף תסריטים תרבותיים חלופיים המאתגרים את המבטים ההגמוניים על רווקות אנו מציעים שמחקרים עתידיים ישתמשו באסטרטגיות מחקריות נוספות, בעיקר אתנוגרפיה באתרי חיים מגוונים. חשיפה כזו עשויה לצייד אותנו במסגורים קוגניטיביים, בהבנות עצמי וברפרטוארים תרבותיים שיאפשרו את קיומה של רווקות לא כתסריט של אומללות ובדידות אלא כאפשרות חיים ראויה ולגיטימית.

מקורות

- אילוז, א' (2008). אינטימיות קרה: עלייתו של הקפיטליזם הרגשי. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- ברקוביץ, נ' (1999). אשת חיל מי ימצא? נשים ואזרחות בישראל. סוציולוגיה ישראלית, ב(1), 317-277.
- גולדן, ס' (2007). טכנולוגיות של אושר: ניהול פריזם במדינת רווחה פרו-נטליסטית. בתוך: "יונה וא' קמפ (עורכים), פערי אזרחות: הגירה, פוריות וזהות (עמ' 165-204). ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
- גופמן, א' (1983). סטיגמה. תל אביב: דביר.
- דונת, א' (2010). פרו-נטליזם סדוק: נרטיבים של הולדה ואי-הולדה בישראל. סוציולוגיה ישראלית, יא(2), 439-417.
- השילוני-דולב, י' (2004). מיהו תינוק רצוי? הפלות סלקטיביות בשל אנומליות בכרוזומי מין בגרמניה ובישראל. תיאוריה וביקורת, 25, 122-97.
- מלמד, ש' (2004). כעבור עשרות שנים מועטות נהיה כולנו בני עדות המזרח: אימהות, פריזם והבנייתו של "האיום הדמוגרפי" בחוק גיל הנישואין. תיאוריה וביקורת, 25, 96-69.
- פוקו, מ' (2005). סדר השיח. תל אביב: כבל.
- קפלן, א' (2008, 23 בינואר). ממצאי מחקר: השפעת הסדרה "בטיפול" על עמדות הציבור בישראל לגבי טיפול פסיכולוגי. פסיכולוגיה עברית. אוהר מתוך www.hebpsy.net/community.asp?id=100&cat=article&articleid=1626
- שוחט, א' (1991). הקולנוע הישראלי: היסטוריה ואידיאולוגיה. תל אביב: ברירות.
- Adams, M. (1976). *Single blessedness: Observations on the single status in married society*. New York: Basic Books.
- Ahmed, S. (2010). *The promise of happiness*. Durham and London: Duke University Press.
- Amir, D. & Benjamin, O. (1997). Defining encounters: Who are the women entitled to join the Israeli collective? *Women's Studies International Forum*, 20(5/6), 639-650.
- Andrejevic, M. (2003). *Reality TV: The work of being watched*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield.

- Baumeister, R. (1987). How the self became a problem: A psychological review of historical research. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 163–176.
- Bellah, R., Madsen, R., Sullivan, W., Swidler, A. & Tipton, S. (1985). *Habits of the heart: Individualism and commitment in American life*. Berkeley: University of California Press.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (1996). On the family as a realized category. *Theory and Society*, 13(3), 19–26.
- Brennan, T. & Jay, M. (1996). *Vision in context*. New York: Routledge.
- Budgeon, S. (2008). Couple culture and the production of singleness. *Sexualities*, 11(3), 301–325.
- Byrne, A. (2008). Women unbound: Single women in Ireland. In V. McLoughlin & R. Bell (Eds.), *Women alone* (pp. 29–73). NJ: Rutgers University Press.
- Byrne, A. & Carr, D. (2005). Caught in the cultural lag: The stigma of singlehood. *Psychological Inquiry*, 16(2/3), 84–91.
- Cushman, P. (1990). Why the self is empty: Toward a historically situated psychology. *American Psychologist*, 45(5), 599–611.
- Davidson, D. (1979). What metaphors mean. In S. Sacks (Ed.), *On metaphor* (pp. 29–46). Chicago: University of Chicago Press.
- Deleuze, G. ([1969] 1990). *The logic of sense*. New York: Columbia University Press.
- Deleuze, G. & Guattari, F. ([1980] 1987). *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Deleuze, G. & Guattari, F. ([1975] 1986). *Kafka: Toward a minor literature*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Denzin, N. (1995). *The cinematic society: The viewer's gaze*. London: Sage.
- DePaulo, B. (2006). *Singled out: How singles are stereotyped, stigmatized, and ignored, and still live happily ever after*. New York: St. Martin's Griffin.
- DePaulo, B. M. & Morris, W. (2005). Singles in society and in science. *Psychological Inquiry*, 16(2), 57–83.
- Freud, S. (1949). *Outline of psychoanalysis*. New York: W. W. Norton & Company.
- Furedi, F. (2004). *Therapy culture: Cultivating vulnerability in an uncertain age*. New York: Routledge.
- Gerhard, J. (2005). Sex and the City: Carrie Bradshaw's queer post-feminism. *Feminist Media Studies*, 5(1), 37–49.
- Hacking, I. (1995). *Rewriting the soul: Multiple personality and the sciences of memory*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Herman, E. (1995). *The romance of American psychology: Political culture in the age of experts*. Berkeley: University of California Press.

- Hill, A. (2002). Big Brother: The real audience. *Television and New Media*, 3(3), 323–341.
- Hutton, P. (1988). Foucault, Freud, and the technology of the self. In J. Bernauer & D. Rasmussen (Eds.), *The final Foucault* (pp. 121–144). Cambridge, MA: MIT Press.
- Illouz, E. (2003). *Oprah Winfrey and the glamour of misery: An essay on popular culture*. New York: Columbia University Press.
- (2008). *Saving the modern soul: Therapy, emotions, and the culture of self-help*. Berkeley: University of California Press.
- Ingraham, C. (1994): The heterosexual imaginary: Feminist sociology and theories of gender. *Sociological Theory*, 12(2), 203–219.
- Jackson, R. (2006). *Scripting the black masculine body*. New York: State University of New York Press.
- Jackson, S. (2001). Happily never after: Young women's stories of abuse in heterosexual love relationships. *Feminism and Psychology*, 11, 305–321.
- Kahn, S. M. (2000). *Reproducing Jews: A cultural account of assisted conception in Israel*. London: Duke University Press.
- Kay, P. & Kempton, W. (1984). What is the Sapir-Whorf hypothesis? *American Anthropologist* 86, 1, 65–79.
- Kirschner, S. (1996). *The religious and romantic origins of psychoanalysis: Individuation and integration in post-Freudian theory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lahad, K. (2010). *Rethinking singlehood: The discursive construction of family, time, and choice*. Ph.D. Dissertation, Bar Ilan University.
- (2012). Singlehood, waiting and the sociology of time. *Sociological Forum*, 27(1), 163–186.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lareau, A. (2003). *Unequal childhood: Class, race, and family life*. Berkeley: University of California Press.
- Lears, J. (1983). From salvation to self-realization: Advertising and the therapeutic roots of the consumer culture, 1880–1930. In R. Wightman Fox & T. J. Jackson Lears (Eds.), *The culture of consumption: Critical essays in American history, 1880–1980* (pp. 3–38). New York: Pantheon Books.
- Lewis, K. & Moon, S. (1997). Always single and single again women: A qualitative study. *Journal of Marital and Family Therapy*, 23(2), 115–134.
- Macvarish, J. (2006). What is 'the problem' of singleness? *Sociological Research Online*, 11(3). Retrieved from www.socresonline.org.uk/11/3/macvarish.html
- Mathiesen, T. (1997). The viewer society. *Theoretical Criminology*, 1(2), 215–234.

- McRobbie, A. (2004). Post-feminism and popular culture. *Feminist Media Studies*, 4(3), 255–264.
- Montemurro, B. (2008). Toward a sociology of reality television. *Sociology Compass*, 2(1), 84–106.
- Moskowitz, E. (2001). *In therapy we trust: America's obsession with self-fulfillment*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Mulvey, L. (1975). Visual pleasure and narrative cinema. *Screen*, 16(3), 6–18.
- Nolan, J. (1998). *The therapeutic state*. New York: New York University Press.
- Reynolds, J. & Wetherell, M. (2003). The discursive climate of singleness: The consequences for women's negotiation of a single identity. *Feminism and Psychology*, 13, 489–510.
- Reynolds, J., Wetherell, M. & Taylor, S. (2007). Choice and chance: Negotiating agency in narratives of singleness. *Sociological Review*, 55(2), 331–351.
- Ricoeur, P. (1970). *Freud and philosophy*. New Haven: Yale University Press.
- Rieff, P. (1966). *The triumph of the therapeutic*. Chicago: University of Chicago Press.
- Rosaldo, R. (1989). *Culture and truth: The remaking of social analysis*. Boston: Beacon Press.
- Rose, N. (1996). *Inventing ourselves: Psychology, power and personhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schutz, A. & Luckmann, T. (1974). *The structures of the life-world*. London: Heinemann.
- Shalev, C. & Gooldin, S. (2006). The uses and mis-uses of in vitro fertilization in Israel: Some sociological and ethical considerations. *Nashim: A Journal of Jewish Women's Studies & Gender Issues*, 12, 151–176.
- Shoshana, A. & Teman, E. (2006) Coming out of the coffin: Life-self and death-self in Six Feet Under. *Symbolic Interaction*, 29(4), 557–575.
- Simpson, R. (2006). The intimate relationships of contemporary spinsters. *Sociological Research Online*, 11(3). Retrieved from www.socresonline.org.uk/11/3/simpson.html.
- Skeggs, B. (2009). The moral economy of person production: The class relations of self-performance on reality television. *Sociological Review*, 57(4), 626–644.
- Sommers, C. & Satel, S. (2005). *One nation under therapy*. New York: St. Martin's Press.
- Stein, P. (1975). Singelhood: An alternative to marriage. *The Family Coordinator*, 24(4), 489–503.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage.
- Stryker, S. (1987). Identity theory: Developments and extensions. In K. Yardley & T. Honess (Eds.), *Self and identity* (pp. 89–104). New York: Wiley.

- Tuchman, G. (1978). The symbolic annihilation of women by the mass media. In G. Tuchman, A. Kaplan Daniels & J. Benet (Eds), *Heart and home: Images of women in the mass media* (pp. 3–38). New York: Oxford University Press.
- van Dijk, T. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse and Society*, 4(2), 249–283.
- White, M. (1992). *Tele-advising: Therapeutic discourse in American television*. Chapel-Hill and London: University of North Carolina Press.
- Whorf, B. (1956). *Language, thought, and reality*. Cambridge, MA: MIT Press.